

Η ΧΡΗΣΗ ΒΙΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*

Μεταξία Σταυριανάκη

Ερευνήτρια Κοινωνική Λειτουργός

Διεύθυνση Οικογενειακών Σχέσεων

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Αναμφισβήτητα η ανάπτυξη μιας προβληματικής γύρω από την εκδήλωση φαινομένων βίας και η ιδιαίτερη έκφρασή τους απέναντι σε ευάλωτες κατηγορίες πληθυσμού, όπως είναι τα παιδιά, οδηγεί στην προβολή ενός σοβαρού ζητήματος της παιδικής ηλικίας και των κοινωνικών αντιλήψεων που την περιβάλλουν και την επηρεάζουν.

Η προβληματική αυτή, όσον αφορά στη χρήση βίας ως μορφή πειθαρχίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, διαπερνά την κοινωνική αποδοχή και την πολιτιστική της νομιμότητα.

Η σωματική τιμωρία, ως μέθοδος διαπαιδαγώγησης του παιδιού θα πρέπει να εξεταστεί μέσα από την έρευνα για την αξιολόγηση της σημερινής πραγματικότητας αλλά και μέσα από το χώρο της πρόληψης και της αντιμετώπισης της κακοποίησης-παραμέλησης των παιδιών, βοηθώντας στη διαμόρφωση μιας νέας κοινωνικής και πολιτισμικής στάσης.

Σωματική τιμωρία ορίζεται η επιβολή πόνου στο σώμα του παιδιού ως τιμωρία για πράξη ή συμπεριφορά που δεν εγκρίνει ο/η τιμωρός και της οποίας συχνότερες μορφές θεωρούνται: το ξύλο, το χαστούκισμα, το άγριο σπρώξιμο ή γράπωμα του παιδιού αλλά και το χτύπημα με κάποιο αντικείμενο όπως ζώνη, βέργα, παντόφλα κ.λπ., που είναι επιτρεπτή και διαδεμένη μορφή.(5)

Το όλο αυτό πρόβλημα, περιπλέκεται από την αμφίδρομη σχέση της **σωματικής τιμωρίας** που στις περισσότερες χώρες θεωρείται ως μία επιτρεπτή πράξη βίας στα πλαίσια του γονικού ρόλου και της **σωματικής κακοποίησης** που αποτελεί μια πράξη βίας από τον γονέα ή κηδεμόνα προς το παιδί η οποία όμως υπερβαίνει τα όρια σύμφωνα με το νόμο και τα κοινωνικά ήθη και εκθέτει το παιδί σε αυξημένο κίνδυνο τραυματισμού (Ε. Φερέτη, 1993). Επιπλέον, τα σύνορα που διαχωρίζουν τον επιτρεπτό σωφρονισμό από την υπερβολική βία είναι αδιευκρίνιστα και πολύ εύκολο να τροποποιηθούν.

Έρευνα του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού (Ε. Φερέτη και Μ. Σταυριανάκη, 1994-1997) με τίτλο: «Η χρήση της σωματικής τιμωρίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, στα πλαίσια της σύγχρονης Ελληνικής οικογένειας. Μια κοινωνιολογική έρευνα στην περιοχή της πρωτεύουσας», απεικόνι-

* Το παρόν άρθρο παρουσιάστηκε ως ανακοίνωση στο Γ' Κοινό Συνέδριο Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδας-Κύπρου με θέμα: «Ενιαία Κοινωνική Πολιτική Κύπρου-Ελλάδας στον 21^ο αιώνα» που πραγματοποιήθηκε στην Πάφο στις 21-23/4/1999.

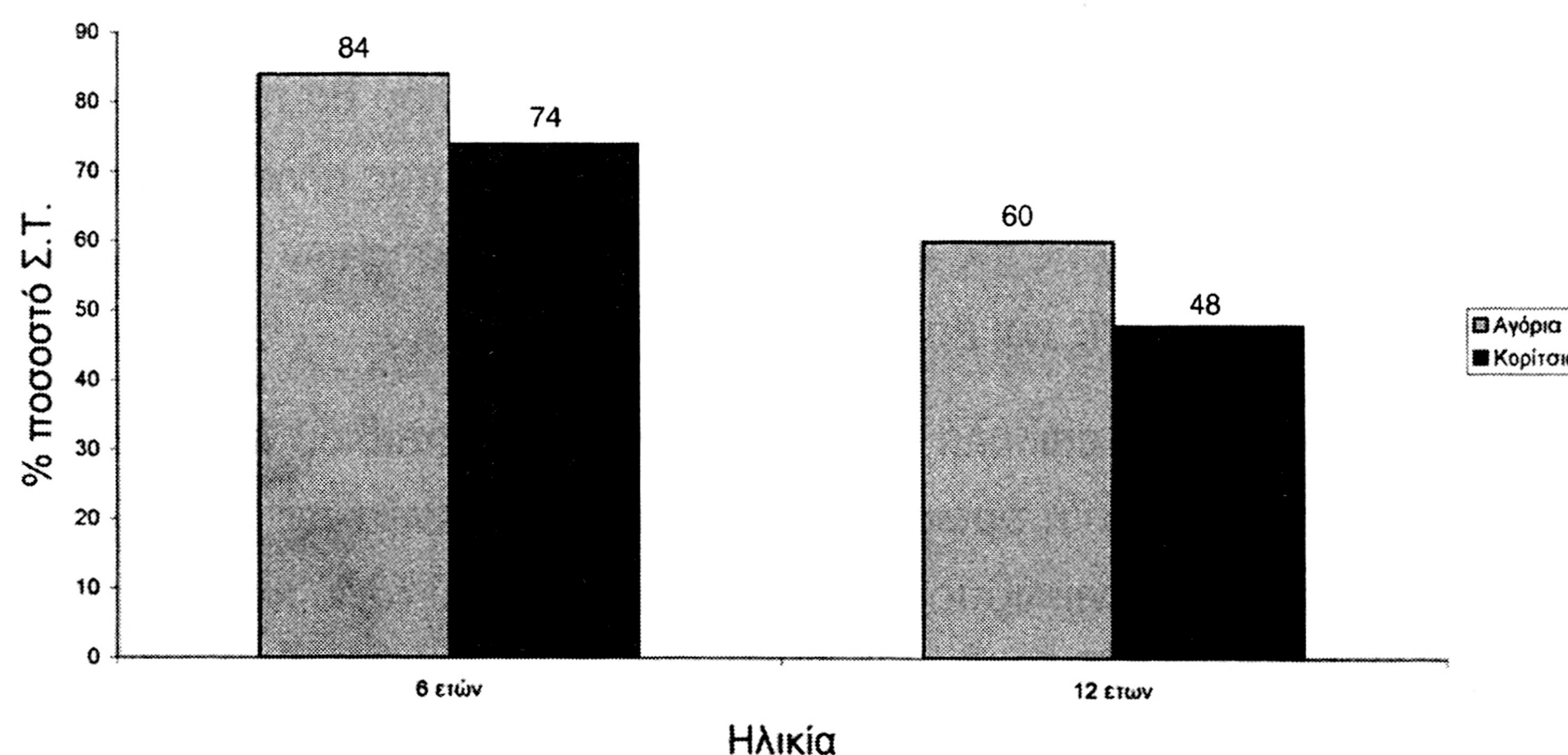
νισε το φαινόμενο με την προοπτική τα αποτελέσματά της να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο διαμόρφωσης σύγχρονων συστημάτων οικογενειακής πολιτικής.

Η προαναφερόμενη έρευνα επικεντρώθηκε στην έκταση, μορφή, συχνότητα του φαινομένου της Σ.Τ. ως μεθόδου σωφρονισμού και διαπαιδαγώγησης των παιδιών, στον προσδιορισμό των αιτίων και των συνθηκών που οδηγούν στην επιλογή της χρήσης της καθώς και στο βαθμό αποδοχής της.

Σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 591 οικογενειών, μαθητών Δημοτικών σχολείων Α' και ΣΤ' τάξης (298 κορίτσια, 293 αγόρια) η συνέντευξη ήταν προσωπική και έγινε από εκπαιδευμένους συνεντευκτές στα νοικοκυριά των μπέρων των παιδιών, βάσει δομημένου ερωτηματολογίου. Ενδεικτικά, τα αποτελέσματα είχαν ως εξής:

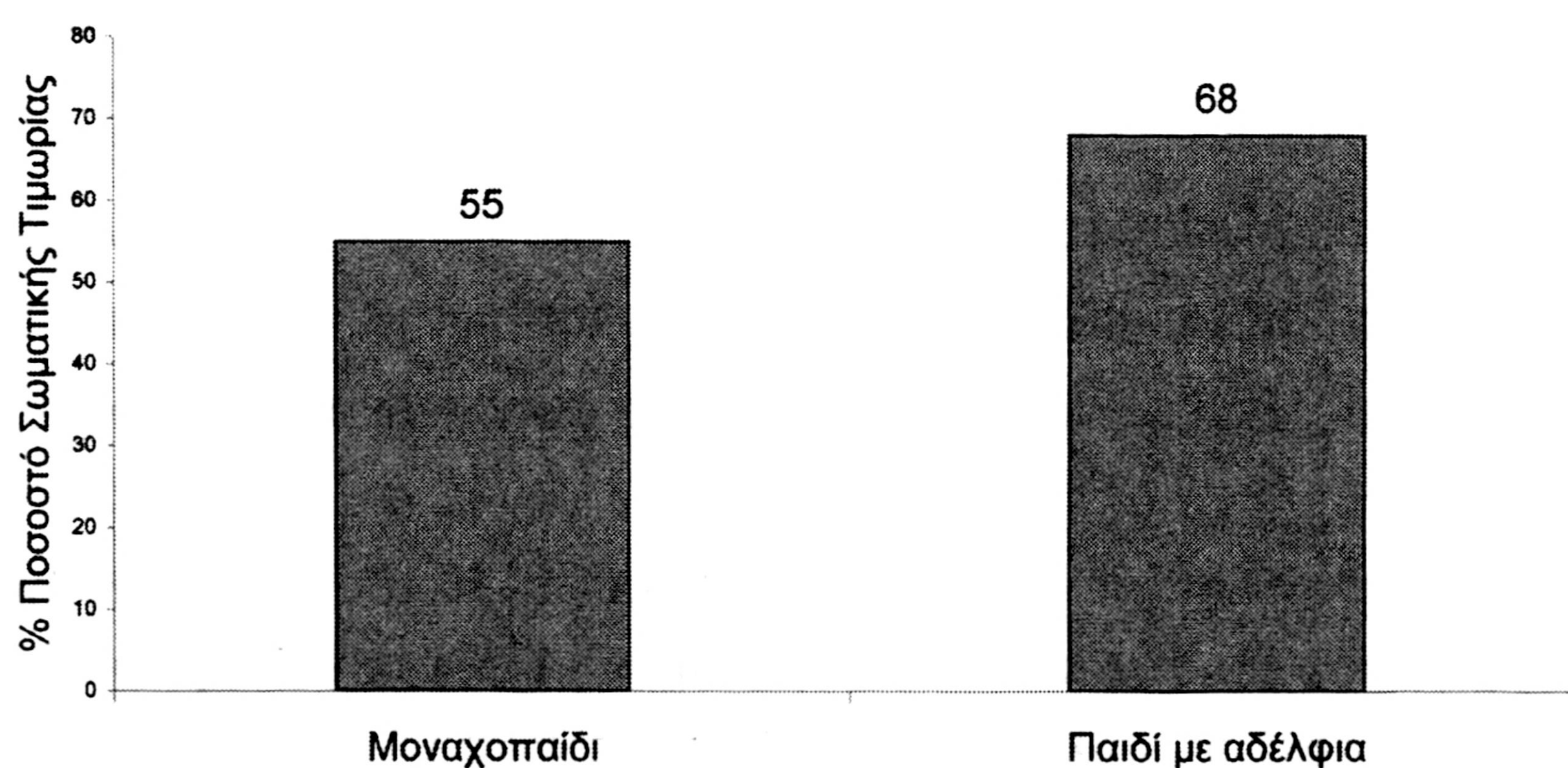
- Το ποσοστό χρήσης σωματικής τιμωρίας των μπέρων, ανέρχεται στο 65,5%. Στο σημείο αυτό υπεισέρχονται μεταβλητές όπως:
- **Ηλικία** και **φύλο** παιδιού. Δηλαδή, μεγαλύτερη χρήση ΣΤ γίνεται στα αγόρια απ' ό,τι στα κορίτσια και στα μικρότερα παιδιά (Α' δημ.) απ' ό,τι στα μεγαλύτερα (ΣΤ' δημ.). ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

Πίνακας 1. Σωματική Τιμωρία (Σ.Τ.) ανάλογα με την ηλικία και το φύλο του παιδιού

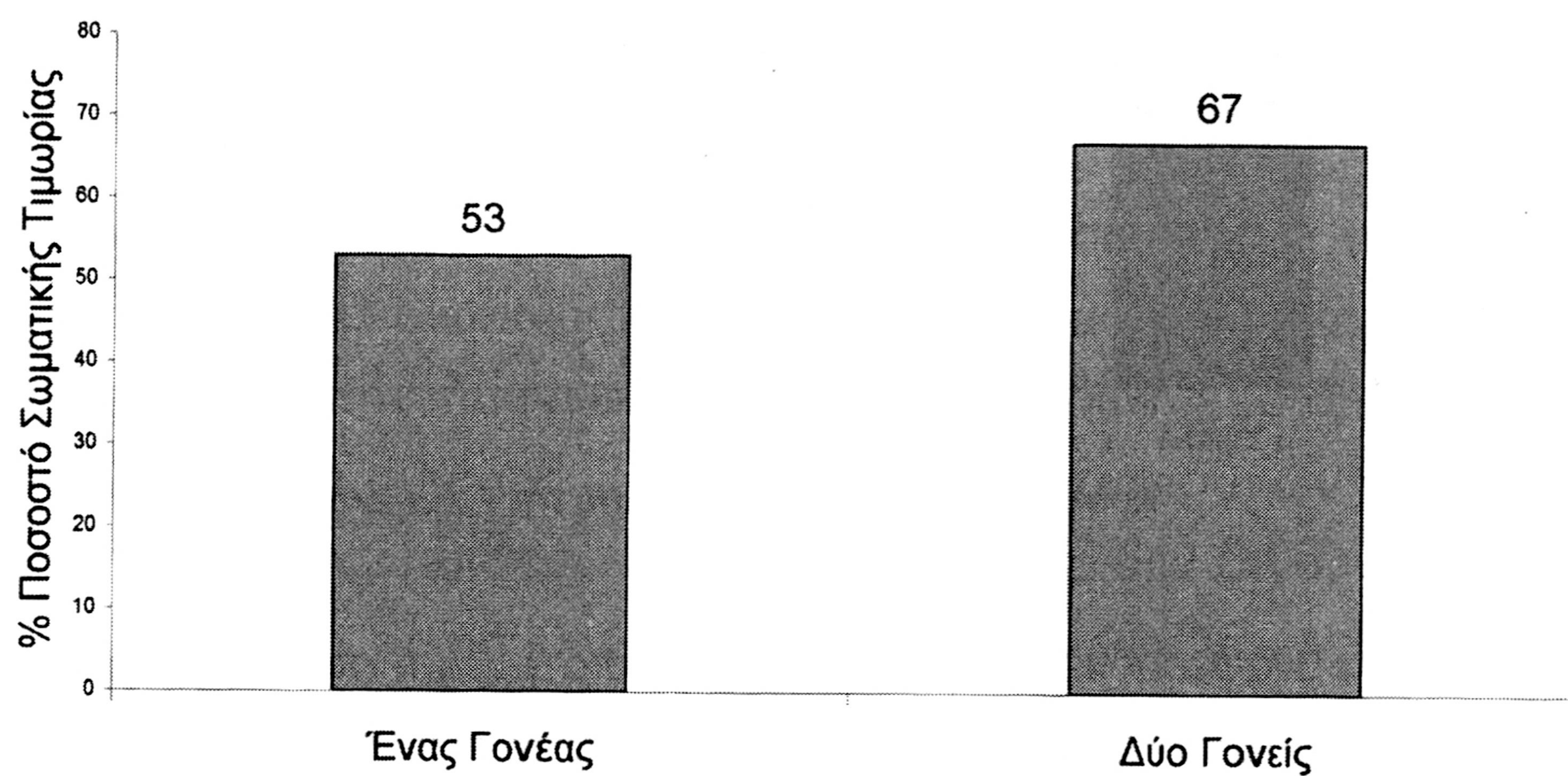
- Τα παιδιά που έχουν **αδέρφια** έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να τρώνε ξύλο (68%) απ' ό,τι τα **μοναχοπαίδια** (55%). ΠΙΝΑΚΑΣ 2.

Πίνακας 2. Σωματική Τιμωρία σε Μοναχοπαίδια και σε Παιδιά με αδέρφια

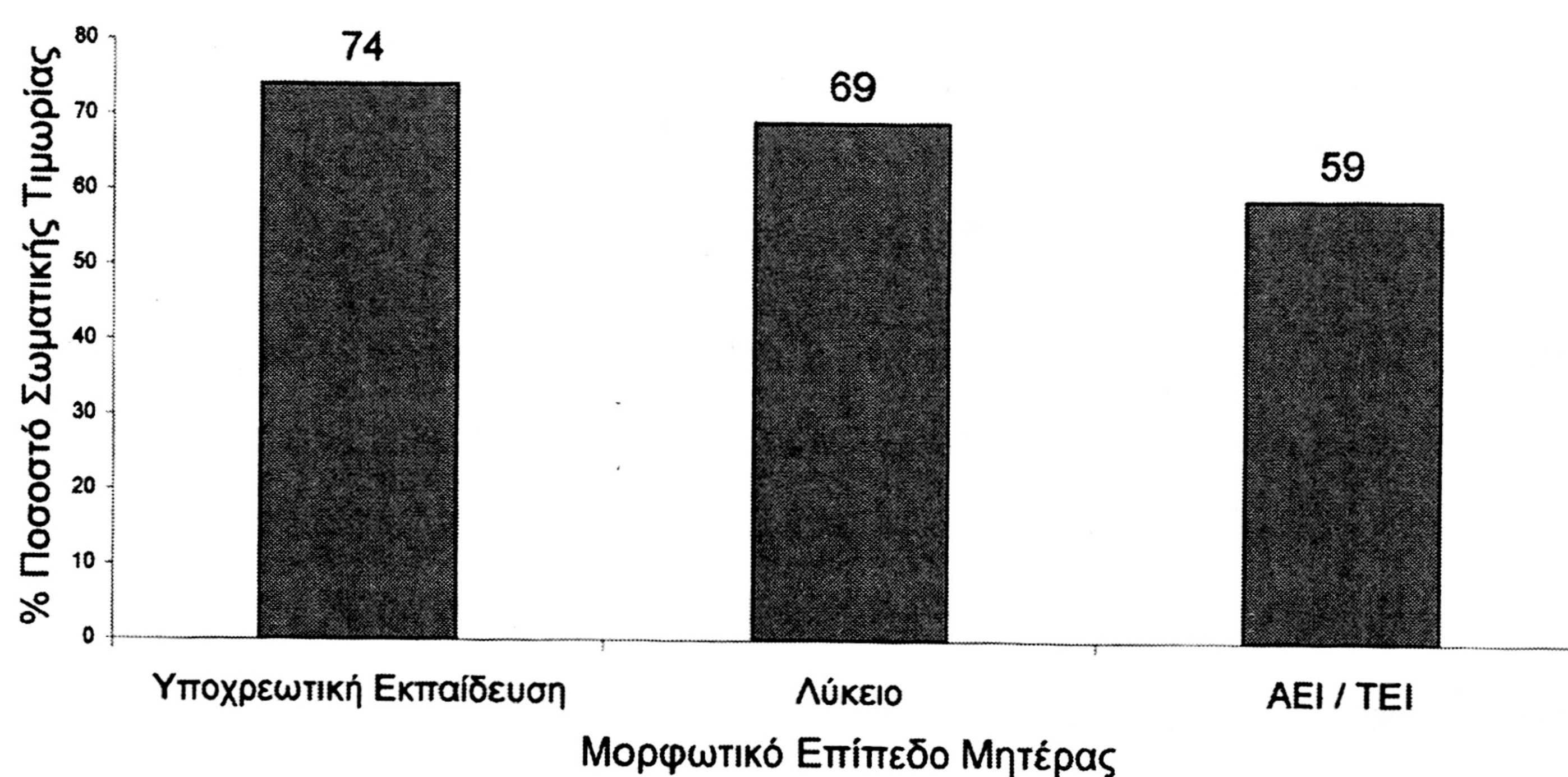
- Τα παιδιά που μένουν και με τους **δύο γονείς** τιμωρούνται περισσότερο (67%) απ' ό,τι εκείνα που ζουν με τον **ένα γονιό** (53%). ΠΙΝΑΚΑΣ 3.

Πίνακας 3. Σωματική Τιμωρία σε Παιδιά με Οικογένεια ενός και δύο Γονέων

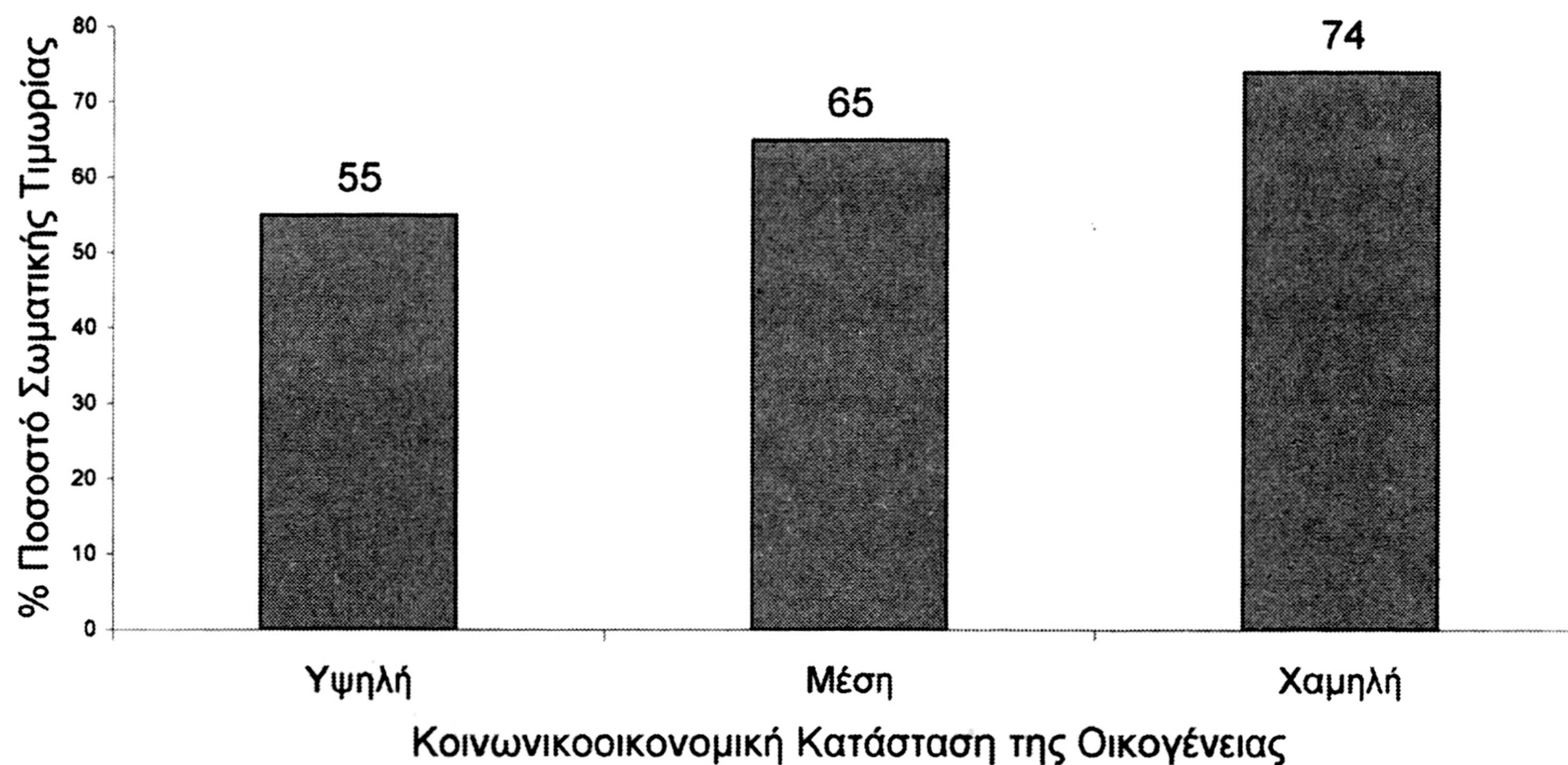
- Η χρήση της ΣΤ, όμως, συνδέεται και με το **μορφωτικό επίπεδο** της μητέρας. Όσο ανεβαίνει το επίπεδο εκπαίδευσής της, τόσο χαμηλώνει το ποσοστό χρήσης. ΠΙΝΑΚΑΣ 4.

Πίνακας 4. Σωματική Τιμωρία ανάλογα με το Μορφωτικό επίπεδο της μητέρας

- Όσον αφορά, τέλος, την επίδραση του **κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου** της οικογένειας, είναι φανερό ότι τα παιδιά που ανήκουν σε οικογένειες με υψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, υφίστανται λιγότερη σωματική τιμωρία απ' ό,τι τα παιδιά οικογενειών με χαμηλότερο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο. ΠΙΝΑΚΑΣ 5. (2)

Πίνακας 5. Σωματική Τιμωρία ανάλογα με την Κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε επίσης ότι, σε ποσοστό 1,2% η σωματική τιμωρία προξένησε σοβαρό τραυματισμό (χρειάστηκαν ράμματα ή / και νοσηλεία), ενώ σε κάποιες περιπτώσεις (4%), μικροτραυματισμό (π.χ. μάτωμα μύτης, γδαρσίματα κ.λπ.).

Αξίζει, όμως, να ρίξουμε μια ματιά στις διεθνείς εξελίξεις και αλλαγές που έγιναν στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια:

Σουηδία, 1979: Από τις πρώτες χώρες που πλαισίωσαν νομικά τη σωματική τιμωρία: «Τα παιδιά έχουν δικαίωμα στη φροντίδα, την ασφάλεια και στη σωστή διαπαιδαγώγηση. Τα παιδιά πρέπει να είναι σεβαστά για την προσωπικότητα και την ατομικότητά τους και δεν πρέπει να υπόκεινται σε ΣΤ ή όποια άλλη ταπεινωτική μεταχείριση», υπογραμμίζεται στο συγκεκριμένο νόμο. Με στόχο την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του γενικού πληθυσμού, χάρτινες συσκευασίες γάλακτος κατέγραψαν ένα μήνυμα με ένα κοριτσάκι να λέει: «Ποτέ μα ποτέ δε θα δείρω τα παιδιά μου. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να δέρνει τα παιδιά των άλλων. Αυτό το γνωρίζουμε. Από 1η Ιουλίου αυτού του χρόνου δεν έχουμε το δικαίωμα να δέρνουμε ούτε τα δικά μας παιδιά».

Φινλανδία, 1984: Ο νόμος αναφέρει ότι: «Κάθε παιδί πρέπει να μεγαλώνει μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ασφάλειας και αγάπης. Δεν πρέπει να καθυποτάσσεται, να τιμωρείται σωματικά και να ταπεινώνεται καθ' οιονδήποτε τρόπο. Η ανάπτυξή του προς την ανεξαρτησία, την υπευθυνότητα και την ενηλικίωση πρέπει να ενθαρρύνεται και να υποστηρίζεται».

Το 1986 ακολουθεί και η **Δανία**.

Νορβηγία, 1987: «Το παιδί», λέει ο νόμος, «δεν πρέπει να εκτίθεται σε σωματική βία ή σε μεταχείριση η οποία απειλεί τη σωματική ή ψυχική του υγεία»» Στα πλαίσια της έμπρακτης προώθησης του νόμου έγιναν εκστρατείες ευαισθητοποίησης των γονιών μέσα από τα Μ.Μ.Ε. με τίτλο: «Ξέρω ότι χρειάζομαι όρια, αλλά χρειάζεται να τα “χτυπήσεις” επάνω μου;».

Αυστρία, 1989: Ομόφωνη κοινοβουλευτική απόφαση για προστασία των παιδιών από τη ΣΤ.

Γερμανία, 1990: Με πρωτοβουλία μιας ανεξάρτητης κυβερνητικής επιτροπής για την «πρόληψη και τον έλεγχο της βίας» και με στόχο τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπισή της στην οικογένεια, στους δρόμους, τα σχολεία, τα γήπεδα, η Δυτικογερμανική κυβέρνηση επρόκειτο να καταργήσει και εκείνη διά νόμου τη ΣΤ. Ωστόσο μετά την ενοποίηση των Γερμανιών η επιτροπή δεν ολοκλήρωσε το έργο της. (5)

Κύπρος, 1994: Ψήφιση του υπ' αριθμ. 47 (1) νόμου «Περί βίας στην οικογένεια» για την πρόληψη της βίας και την προστασία των θυμάτων της.

Στην **Ελλάδα**, δεν υπάρχει ρητή απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα πλαίσια της οικογένειας. Στα δικαιώματα που πηγάζουν από το δικαίωμα της ανατροφής, περιλαμβάνεται και η «λήψη σωφρονιστικών μέτρων». Το άρθρο 1518 παρ. β' περιγράφει το δικαίωμα αυτό ως εξής: «Η λήψη σωφρονιστικών μέτρων επιτρέπεται μόνον εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου». Ωστόσο, η όποια υπέρβαση των επιτρεπτών και νόμιμων ορίων που επιβάλλονται από τον συγκεκριμένο νόμο, αποτελεί παράβαση του ΑΚ 1532 και μπορεί να αποτελέσει καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος της γονικής μέριμνας με αποτέλεσμα τη μερική ή ολική αφαίρεσή της (Π. Σαλκιτζόγλου, 1993).

Σύμφωνα με το Π.Δ. 497/81 (ΦΕΚ 134 Α') οι σωματικές ποινές απαγορεύονται στο σχολείο, πράγμα που στο παρελθόν αποτελούσαν όχι μόνο μέσον σωφρονισμού, αλλά και ρυθμιστικό παράγοντα της κοινωνικής συνείδησης και της προσωπικότητας του παιδιού.

Οι αναφορές όμως στην πρόληψη του φαινομένου της σωματικής τιμωρίας και κατ' επέκταση της παιδικής θυματοποίησης, στα πλαίσια της οικογένειας, θα ήταν ανίσχυρες αν δεν ληφθούν σοβαρά υπόψη δύο πρόσφατα κινήματα τα οποία στοχεύουν στην προαγωγή της ψυχοσωματικής ευεξίας του παιδιού. Το πρώτο κίνημα συνδέεται με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ (1989), η οποία σταδιακά επικυρώθηκε από διάφορες χώρες, ενώ ισχύει ως νόμος του ελληνικού κράτους από 2/12/92, στοχεύοντας στη νομική κατοχύρωση των βασικών δικαιωμάτων του παιδιού και του εφήβου στη ζωή και επιβίωση, την ανάπτυξη και εξέλιξη, την προστασία και τη συμμετοχή. Το δεύτερο κίνημα έχει ως αφετηρία την αγωγή και προαγωγή της υγείας και την εφαρμογή τους στο σχολείο που στοχεύει στην ενημέρωση και κινητοποίηση εκπαιδευτικών και μαθητών για την ανάληψη ατομικής και συλλογικής ευθύνης σχετικά με διάφορα θέματα και προβλήματα που τους απασχολούν. (1) Με άλλα λόγια, η καλλιέργεια αισθημάτων αυτοεκτίμησης, ασφάλειας, αυτενέργειας και αλληλεγγύης, ενδυναμώνει τα παιδιά, έτσι ώστε να αναλάβουν τα ίδια την ευθύνη των δικαιωμάτων τους, μιας και είναι γνωστό ότι η μάθηση στη βία λαμβάνει χώρα στην παιδική ηλικία αφού το παιδί σε πολλές περιπτώσεις έχει γίνει μάρτυρας αποτελεσματικής χρήσης της βίας π.χ. όταν οι γονείς επιβάλλουν πειθαρχία με ξυλοδαρμό ή όταν οι γονείς χτυπούν ο ένας τον άλλο.

Συμπερασματικά:

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, η σημασία της Κοινωνικής Πολιτικής αυξάνεται, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για ερευνητικά αποτελέσματα που στοχεύουν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων του παιδιού.

Η σχέση Έρευνας και Κοινωνικής Πολιτικής και το βαθύτερο ιδεολογικό τους υπόβαθρο βρίσκεται στην εφαρμογή και των δύο στην πράξη. Ένα κρίσιμο ζήτημα που έβαλε σε σκέψη πολλούς επιστήμονες είναι αν τα παιδιά αποτελούν ευθύνη της ευρύτερης κοινότητας ή ευθύνη μόνο των γονιών τους⁽³⁾. Με άξονα μια τέτοια λογική η σημασία της πρωτογενούς πρόληψης αποτελεί επένδυση για την παιδική προστασία. Άρα, η αναγνώριση της ανάγκης για ευαισθητοποίηση του γενικού πληθυσμού, η ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης στην κοινότητα για όλες τις μορφές ενδοοικογενειακής βίας, οι εκστρατείες ενημέρωσης της κοινής γνώμης για προώθηση μη-βίαιων μεθόδων διαπαιδαγώγησης, η εκπαίδευση νέων γονιών σε εναλλακτικές μορφές πειθαρχίας, η συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη δημιουργία ενός **σύγχρονου** σχολείου που θα προάγει τα δικαιώματα του παιδιού, η διά νόμου κατάργηση της σωματικής τιμωρίας και από τους γονείς, είναι μερικά μέτρα κοινωνικής πολιτικής που ουσιαστικά εισάγουν και το στοιχείο της κοινωνικής μεταρρύθμισης.

Η πρόληψη της σωματικής τιμωρίας και κατ' επέκταση της βίας, δεν θα ανταποκριθεί με επιτυχία στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει, παρά μόνο αν δοθεί στην κοινωνική, την ψυχολογική και την ιδεολογική της διάσταση η θέση που της αξίζει. Κι αυτό δεν επιτυγχάνεται παρατείνοντας τις τάσεις του παρελθόντος. Φορείς και Υπηρεσίες πρέπει να καινοτομήσουν στον κοινωνικό τομέα με στρατηγικές προσέγγισης του προβλήματος, ανταγωνιζόμενοι τις κοινωνιολογικές και δημογραφικές εξελίξεις αλλά και τα θεμελιώδη δικαιώματα του παιδιού.

Μόνο η δράση και η δημιουργία εστιών πίεσης από θεσμικά όργανα, εμπειρογνώμονες και επαγγελματίες μπορούν να αποτελέσουν ουσιαστική εκεχειρία ανάμεσα στα δύο αντίπαλα στρατόπεδα, αυτών που παράγουν και αυτών που χρησιμοποιούν κοινωνικές έρευνες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγάθωνος - Γεωργοπούλου Ε. (Επιμ.): Οδηγός για την Αναγνώριση και Αντιμετώπιση της Κακοποίησης και Παραμέλησης του Παιδιού, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Αθήνα, 1998.
2. Fereti I. and Stavrianaki M.: «The Use Physical Punishment in the Greek Family: Selected Socio-demographic aspects», International Journal of Child and Family Welfare, 2 (3), 1997.

3. Korbin, J.: «A Cross Cultural Perspective on the role of the Community in child abuse and neglect», *Child Abuse and Neglect*, Vol. 3, No 1, 1979.
4. Σαλκιτζόγλου Παν.: «Η κακή άσκηση της γονικής μέριμνας». Εκδ. Α. Σάκκουλα, Αθήνα, 1993.
5. Φερέτη Ε.: Ερευνητικό πρωτόκολλο B110: «Η χρήση της σωματικής τιμωρίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών, στα πλαίσια της σύγχρονης Ελληνικής Οικογένειας. Μια κοινωνιολογική έρευνα στην περιοχή της πρωτεύουσας». Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1993